

**United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Hungarian Witnesses Documentation
Project**

Merschán Ferencné Merschán Irén

K: Jó napot kívánok. Legyen szíves elmondani a nevét.

I: Merschán Ferencné vagyok és Merschán Irén.

K: Irén néni, melyik évben született és hol született?

I: 1925. Rákoscsaba.

K: -találkoztunk-

I: -most XVII. kerület.

K: Találkozunk- hát egy két hónappal azelőtt-

I: -igen-

K: -akkor hosszasan beszélgettünk arról, hogy mire emlékszik, mi történt ott Rákoscsabán, illetve Budapesten a zsidókkal, milyen emlékei vannak. Most ugyanerről lesz szó, ezekről fogunk a-

I: -jó-

K: -ezekről az emlékekről fogunk beszélgetni. Ugye Budapesten, Rákoscsabán született. Ahol Ön lakott gyerekkorában, voltak-e zsidók, volt- éltek-e zsidók a szomszédságban?

K: Igen. Volt egy fűszeres, a nagyanyám házával szembe, és mi úgy laktunk, hogy a nagyanyámnak nagyon nagy volt a telke, és mi a telek végén nyitottak egy utcát és ott laktunk. Úgyhogy csak úgy lementünk és ott szembe volt egy zsidó fűszeres, úgy hívták, hogy Winkler. Ez=ez olyan szatócsbolt volt, hogy mindent lehetett nála kapni. És hát ők nagyon-nagyon rendes=nagyon rendes emberek- öreg zsidóemberek voltak. A gyerekeik Bécsbe laktak, akik sokszor jöttek hozzájuk, és nagyon nagy volt a forgalmuk. Meg nagyon sok mindent tartottak, és adtak úgy is, hogy beírták a könyvbe. Azelőtt adtak úgy is árut, élelmiszert. Ott volt ru- ruhamé- ruhanemű is, az rőföskereskedés is volt. És őrájuk emlékszem. Nagyon rendes emberek, szerette őket mindenki. Én úgy--közelebbi kapcsolatba nem voltam más zsidókkal. Egy volt ugyan még, a nagynéném háza mellett, azok is nagy- azok keramikusok voltak. Ez a Gyarmati keramikusok. És én akkor voltam 19-20 éves és nagyon szerettek engem. Azt mondták, hogy olyan szép vagy. És volt nekik egy kislányuk volt.

K: Hogy hívták a kislányt?

I: Nem tudom, nem emlékszem rá. Csak azt tudom, hogy a nagynénémék mellett laktak, az tőlünk kb. annyira volt, mint- mint- hát mondjuk egy ötszáz méterre. És mindig hallottam felőlük, hogy mi volt velük, és borzasztóan sajnáltuk, mikor elvitték őket. És nem jöttek vissza. Ez biztos, hogy nem jöttek vissza, mert a házukhoz odajöttek volna. Ugye volt ott egy házuk, és a házhoz biztos odajöttek volna. De nem jöttek.

K: És a ház az övéké volt?

I: Igen, sajátjuk volt, ott volt a keramikusműhely is, ez a keramikusműhely.

K: Megmutatja esetleg a kamerába, hogy-

I: Meg, szívesen.

K: Ezek=ezen kicsodák, ezek a porcelán- vagy ezek a kerámiafigurák- ezek=ezen-

I: Az egyik egy harmonikás, a másik egy énekes.

K: És ez hogy került Önhöz?

I: Nekem adták.

K: Mikor?

I: Azt mondták, mielőtt elvitték őket. És azt mondták, hogy ezt nekem szánták. Rá is van írva, hogy Gyarmati. Az övéké volt, hogy emlékezzek mindig rájuk.

K: Felemelné kicsit Irén néni, jobban felemelné, hogy lássa a---igen- meg-

I: -és az alját is megmutatom, hogy Gyarmati van- jaj, csak úgy megfogom. Nem tudom, hogy jól fogom, vagy fordítva kell fogni?

K: Fordítva=fordítva, és akkor jobban el lehet olvasni. Úgy, igen.

I: A másikon nincs is rajt- de rajta van, csak halványan---rengeteget csináltak, nagyon sok volt nekik. Csak mondom, mikor vitték el őket, akkor szétosztogatták az összes kerámiájukat. És ezt a terítőt, ezt pedig egy másik zsidó családtól kaptam, akik ezt- nekik volt egy ilyen- vagy nem is tudom, hogy hívják a- a zsidó vallásúaknál ezt a- ilyen szekrény volt, kredenc, vagy nem tudom, minek hívják, és ezzel volt letakarva. Hát nagyon öreg már, látszik rajta. És azt mondta nekem, hogy hát ezt emlékébe adja nekem, mer nagyon szeretett engem-

K: -Irén néni-

I: -én meg szerettem nézegetni a kerámiájukat.

K: Legyen szíves felemelni így a kamera felé, hogy a kamerában is-

I: -és ugye ezen van valami héber szöveg, vagy nincs, még nem tudtam senkitől megkérdezni. Mert akinek mutattam, azt mondta, ő nem lát rajta semmit.

K: Irén néni, ezt kitől kapta? Hogy hívják azt az ismerőst, vagy azt a- ezt=ezt a terítőt-

I: Értem, hogy hogy hívják, csak most arra nem emlékszem, hogy ezektől kaptam, vagy mellettük lakott egy még egy zsidó házaspár. De az biztos, hogy tőlük kaptam, nem is tudom, mindig azt gondoltam, hogy megkérdezem valakitől, hogy itt van valami szöveg.

K: A: azt a házaspárt, aki a Gyarmatiék mellett lakott, őket hogy hívták?

I: Hát, arra nem emlékszem már. Azoknak valami németes nevük volt. Azt elfelejtettem, de erre rá van írva, hogy Gyarmati, és ezt nem is tudtam elfelejteni. Ez- ez egy ilyen kis terítő.

K: Tehát ez vagy a Gyarmatiéktól van, vagy a mellettük lakó-

I: -vagy a mellettük lakótól van. Mert ezek a szekrényen tartották ezt és-

K: -de kik, ők, vagy a Gyarmatikék?

I: Nem, azok a szomszédok. És azt mondták, hogy ezt emlékébe nekem adják, hogy majd emlékezzek rájuk. Hát bizony már sok év eltelt, és egy kicsit megviselődött, de azért megvan. Valami rajta volt nekik valami, nem tudom, valamilyen kancsó, vagy valami rajta volt ezen a terítőn. Hát azóta őrizgetem. Éppen csak hogy kimosom mindig.

K: Köszönjük szépen, Irén néni. Tehát ők voltak Rákoscsabán ott a szomszédok. Emlékszik-e arra-

I: Lajos- Lajosház utcába laktak.

K: A nagynénje is, meg ők ezek a szomszédok? A másik szomszéd is a Lajosház utcában a nagynéni mellett.

I: Igen.

K: Tehát ez Rákoscsaba, Lajosház utca.

I: Igen.

K: Hátszámra emlékszik?

I: Hát ez a Lajosház utca az olyan volt, hogy bementünk, ez ilyen- hogy szokták nevezni ezeket a kis fél utcákat?

K: Zsákutca?

I: Nem zsákutca volt ez, hanem nem emlékszem már rá, volt valami külön neve attól, hogy az Lajosház utca volt.

K: Azt, hogy a nagynénje hányas szám alatt lakott, arra emlékszik?

I: Öt, Lajosház utca 5.

K: Köszönjük szépen. Volt-e valami emléke arról, tehát ugye 25-ben született Irén néni-

I: -igen-

K: -tehát már viszonylag felnőtt volt-

I: -húsz éves voltam-

K: -igen, a háború alatt ((*köhint*)) bocsánat. Emlékszik-e arra, hogy bármilyen, zsidók elleni atrocitásnak, vagy bármilyen olyan=olyan incidensnek lett volna tanúja még '44 előtt, am-
tehát ahol a zsidók voltak az áldozatok. A zsidók ellen bármilyen-

I: Értem. Hát--a nagyanyámmal szembe, ahol én mindennap ott lejártam, volt egy Winkler nevű zsidó kereskedő, szatócsbolt. És őket nagyon jól ismertem, nagyon szerették a faluba mindenki őt. És--semmi. Annyi atro=atrocitás volt, hogy hallottam néha, mikor a nagyanyámnál voltam, és ők a nagyanyámmal szembe laktak, hogy lehúzták ezeket a redőnyöket, ezeket a vasredőnyöket az üzleten, és akkor hallottam, amint zuhog a vasredőny. Hogy dobálják kövel a vasredőnyt.

K: Ki?

I: Nem tudom. Csak sötétbe csinálták. Valakik az utcán. Akiknek- akik zsidóztak.

K: Mondtak is valamit?

I: Nem. Nem hallottam semmit, csak a zuhogást a- ahogy a kövel megdobták a lehúzott redőnyt. De úgy nappal nem volt semmi atroci- a: semmi balhé.

K: Azt mondta, hogy akik zsidóztak. Ez mit jelent az, hogy zsidóztak?

I: Egyszerűen odamentek ezek a suhancok, összegyűjtöttek egy pár követ, és mikor ők lehúzták a rolót, besötétedett, akkor elkezdték a kövel dobálni a vasredőnyt. És amivel a nagyanyámék szembe laktak, akkor mi hallottuk, hogy zuhog. De azér én nem mentem ki megnézni, mert aki ilyenre vetemedik, az képes arra is, hogy az én fejemhez vágjon egy követ. Vagy azt kiabálja, hogy én zsidóbérenc vagyok, mer azt könnyen akkor meg lehetett kapni.

K: Ez mikor volt, még 44 előtt, vagy ez már 44-ben?

I: Ez 44 előtt is volt, de már 43-ba, és volt 44-be is. De hát akkor, mikor már a zsidókat elvitték, akkor=akkor ott már megszűnt minden, hát be volt zárva a bolt.

K: Emlékszik, amikor bezárt a bolt, meg emlékszik, amikor elvitték a zsidókat? Ez hogy volt ott Rákoscsabán?

I: Hát Rákoscsabán úgy volt, hogy kellett nekik jelentkezni a községháza előtt. És akkor elvitték őket. Hogy mivel vitték el, én nem láttam.

K: De azt látta, hogy jelentkezni kellett a községháza előtt, hogy ott voltak?

I: Igen, láttam.

K: Tehát ott voltak a Winklerék is, meg a Gyarmatiék is?

I: A Gyarmatiékat nem láttam, azok lehet, hogy már előbb bementek Budapestre. Mert őket nem láttam.

K: És a Winklerék?

I: Nem láttam őket se. Ezt=ezt rendszerint este csinálták, hogy begyűjtötték őket. Hát nem nappal, a falu szeme láttára csinálták.

K: De azt mondta, hogy=hogy meg kellett jelenniük a községháza előtt.

I: Igen.

K: Ezek szerint akkor azt látta, hogy ott voltak a község-

I: -nem. Mondták, hogy a községháza előtt gyülekeznek a zsidók.

K: De azt nem látta, hogy-

I: -hogy hogy vitték el őket, vagy hogy nem, azt nem tudom, azt nem láttam. Mert rendszerint ezt este csinálták.

K: Azt mondta, hogy a Gyarmatiék, meg az a másik szomszéd adta Önöknek ezt a kerámiát, mielőtt elvitték volna. Akkor már, amikor ezt adták, akkor tudták, hogy őket el fogják vinni?

I: Nem=nem. Nem.

K: Nem volt akkor még erről szó.

I: Erről nem volt szó, és akkor azt mondták nekem, hogy- hogy hát emlékezzük rá- emlékezzek rájuk. Hát ők várták, hogy velük valami történni fog. Hát ők hallomásból hallották.

K: Voltak-

I: -úgyhogy- és ezt is=ezt is ők adták, és én ezt azóta őrzöm.

K: Voltak Irén néninek zsidó osztálytársai?

I: Nem emlékszem rá.

K: De Rákoscsabán járt iskolába?

I: Még polgáriba is odajártam.

K: Aztán ugye bezárt a Winkleréknek a boltja, elvitték őket. Mi történt aztán a Winkler boltjával? Kinyitott aztán, vagy ott maradt üresen?

I: Nem=nem, zárva maradt.

K: Mi történt a boltban levő holmival, áruval?

I: Nem tudom, hát azt nem tudom.

K: És a Gyarmatiék házával mi történt?

I: Nem tudom. Valakit oda beköltöztettek. Az a nagynénémék mellett volt.

K: Mikor költöztették be?

I: Hát miután őket elvitték, vagy elmentek, vagy én nem tudom, hogy=hogy mintha a községháza előtt kellett volna nekik megjelenni.

K: Tehát közvetlenül a-

I: -útiholmival.

K: De hát ezt nem látta Irén néni, úgyhogy- azt- tehát közvetlenül azután, hogy elvitték a Gyarmatiékat-

I: -mindent este csináltak.

K: De hogy közvetlenül azután, hogy Gyarmatiék eltűntek, vagy elmentek, beköltözött valaki a lakásukba.

I: Valaki beköltözött a lakásba, de az üzletet nem nyitották ki.

K: -és-

I: -az zárva maradt.

K: És arra emlékszik, hogy ki költözött be a Gyarmatiékhoz? Ott maradt a háború után is az, aki beköltözött?

I: Nem tudom. Nem foglalkoztam vele, hogy mi lett velük, vagy mi nem, azt tudom, hogy elvitték őket, mer a nagynéném a szomszédba lakott, de hogy oda valaki beköltözött, vagy nem, hát otthagytak mindent. Vagy azt elvitték, azt se tudom.

K: Azt látta esetleg, hogy valaki a- kiüríti ezeket az épületeket, vagy elviszi a benne lévő holmikat?

I: Ilyet mindent este csináltak mindig. Csak azt hallották, hogy meg=megjelent az autó, de akkoriban senki nem is mert kimenni. Nem mertek kimenni, hogy odaálljanak és nézzék, hogy ott mi történik.

K: Irén néni ekkoriban mit csinált, mivel foglalkozott? Így 43-44-

I: Én dolgoztam a a: Ibusznál voltam.

K: Mit dolgozott az Ibusznál?

I: Könyveltem--a könyvelésbe voltam.

K: És hol volt a munkahely, hova kellett bejárni?

I: A:-----

K: Budapesten?

I: Igen. Alkotmány utcából--az Alkotmány utcában volt.

K: Tehát Rákoscsabáról járt be Budapestre mindennap?

I: Igen, vonattal. Aztán meg később férjhez mentem, úgyhogy már nem jártam be oda dolgozni, mert elköltöztem Bajára.

K: Mikor- mikortól kezdett el dolgozni az Ibuszban, hányban?

I: Az Ibuszba? 42-be. Utazási és szállítványozás- én a szállítványozásnál voltam, nem az utazásnál.

K: És voltak zsidó kollégái?

I: Voltak.

K: Velük=velük mi történt?

I: /Nem tudom/ ((*suttogva*))

K: Hogy derült ki, hogy ők zsidó származásúak?

I: Az nem volt titok, azt nem tagadta le senki.

K: És ők ugyanúgy dolgoztak 43-44-ben, vagy volt, hogy egy idő után már nem jöttek be dolgozni? Hogy volt?

I: Nem, dolgoztak, én utolsó időig dolgoztam velük.

K: Meddig, meddig dolgozott ott?

I: ((*nevet*))

K: Nem emlékszik-

I: -olyan régen volt, hogy-

K: -de a háború- ostrom alatt nem működött gondolom, vagy ostrom alatt is dolgoztak?

I: Nem=nem=nem=nem. Akkor bezárt-

K: -mikor zárt be?

I: Akkor csak 44 novemberbe, november végén bezárt, és kiosztottak mindent, mert én a szállítványozásnál voltam, és a pincé- a pincezugig tele volt áruval. Hát ugye szállítottak mindenfelé, én a könyvelésbe voltam, és--kiárusítottak mindent.

K: Mit?

I: Mazsolát vittem haza, diót, meg=meg még valamiket hazavittem, amit ők kiosztottak. Valamennyit kellett érte fizetni, de csak valami- ott, az ott dolgozóknak kellett fizetni. Má' nem egyénileg, hanem azt mondták, hogy ennyit fizessünk érte. Mert ott a pincébe tele volt, mivel szállítványozás volt, ott tele volt mazsolával, dióval, mindenféle déli ilyen szárítottanyokkal, úgyhogy-

K: -pillanatra álljunk le, bocsanat---Na. Szóval ott tartottunk, hogy Ibusz, és hogy novemberig működött az Ibusz-iroda, ahol dolgozott Irén néni. A zsidó kollégák, ők is tudtak novemberig dolgozni, vagy ők előbb eltűntek?

I: Hát nem volt sok zsidó kollega, valamiért ott a szállítványozásnál nem volt.

K: Emlékszik név szerint?

I: Nem, hát olyan régen volt, hogy-

K: De arra emlékszik, hogy ők meddig voltak ott, meddig=meddig?

I: Hát ameddig el nem kellett nekik menni. És akkor egyszerűen nem jöttek be.

K: De ezt nem tudja pontosan, hogy mikor volt, az év melyik szakaszában.

I: Én minha- minha, úgy rémlik, hogy ősszel volt. Tehát 44---

K: Arra emlékszik, hogy sárga csillaggal jártak be dolgozni?

I: Persze=persze. Mindenkinek volt, aki zsidó volt, annak itt virított egy nagy sárga csillag. Elég nagy volt.

K: És látott még más zsidókat is sárga csillaggal akkoriban?

I: Természetesen. Az utcán járkáltak, muszáj volt nekik. Hát én azt hiszem, nagyon nagy retorzió követte volna, hogyha valaki nem viseli.

K: Ezek a-

I: -a hátán is volt, volt, akinek a hátán is volt, meg elől is volt. Hát az borzasztó volt.

K: Mit szóltak ehhez a kollégák, egyrészt a zsidók, meg mit szóltak a keresztények, hogy itt a-

I: Hát nem tetszett, egyik kollégának se tetszett. Azt mondták, hogy micsoda dolog ez. De valahogy olyan propagandát csináltak, hogy megszólalni igazán senki se mert. Mert ugye a nyilasok aztán nem voltak irgalmasok senkihez.

K: Mit csináltak a nyilasok?

I: Hát---félte tőlük mindenki. Mer állítólag--megcsinálták azt, de már később valamikor november környékén, hogyha valakit rajtakaptak ilyenre, hogy nem hord csillagot, lelőtték. Hát itt=itt olyan suhancok voltak 44 vége felé, akik uralták a telep- terepet mindenfelé.

K: Látott ilyet?

I: Hát hogyne! Hát rajtuk volt a karszalag.

K: De látott ilyet, hogy valakit nyilasok lelőttek, mert nem hordott-

I: Nem=nem-

K: -csillagot?

I: -azt nem láttam.

K: Hallott ilyenről?

I: Hallottam ilyenről, hallottam, hogy elvitték, de hogy mi lett vele, azt nem tudom. Mert ezeket a- a műveleteket mindig éjszaka csinálták. És ilyen fiatal fiúk voltak mind, de mikor megjelentek a pincének az ajtajába, mindenki így görcsbe volt. Hogy kire mit fognak kitalálni. Mer mind ilyen húsz-huszonkét éves, 18 éves fiúk voltak, fiatal emberek.

K: Mi történt-

I: -nem sze- nem szerette őket senki.

K: Meddig maradt még Rákoscsabán?

I: Én 57- ötven- 47-be férjhez mentem. És elköltöztem Bajára.

K: Mesélte nekünk múltkor Irén néni, hogy egy- ott a háború alatt, ostrom alatt, egy idő után úgy döntött, hogy eljön Rákoscsabáról. Ez hogy volt pontosan?

I: Hát pontosan úgy, hogy féltem az oroszoktól. Mer mindenütt ki volt plakátolva, hogy az oroszok elhurcolják a nőket. És én meg nagyon féltem, mert én nagyon- hát én az egyik utcába laktam, és attól féltem, mert az oroszok keresték a szép lányokat. És az öcsémet is mindig kirángatták az ágyból. Az öcsém akkor volt vagy 13 éves, 14 éves, és jöttek, fölhányták az ágyneműt és kirángatták az ágyból, de hát látták, hogy ő egy fiú. Azért, mert én azért mentem Budapestre az ostrom alatt, mert attól féltem, hogy a kedves szomszédaim a környékről oda fogják küldeni az oroszokat, így is volt. Az öcsémet mindig kiborították a paplanját fölemelték, megnézték, hogy tényleg fiú-e. Ha én ott- otthon lettem volna, biztos elhurcoltak volna.

K: Pillanat- bocsánat-

I: Ugye nem lehetett tudni, én nem bíztam a szomszédokba egy pillanatig se, hát én 19 éves voltam.

K: -tehát a szomszéd-

I: -kerestek is.

K: Szomszédok mondták, hogy- vagy hogy volt ez pontosan, hogy a szomszédoktól jelentették, hogy hol vannak a lányok?

I: Persze=persze=persze, voltak olyan jóakarók. Hogy mondta a mama, hogy képzeljem el, hogy a Gyurit kirángatták az ágyból. /Azt hitték, hogy lány./ ((nevet))

K: És akkor hova ment Irén néni?

I: Én az Üllői út 21-be voltam végig, a nagynénémnél.

K: Ez ugyanaz a nagynéni, aki a-

I: Anyámnak a testvére.

K: Ez egy másik nagynéni?

I: Nem.

K: Ugyanaz, aki Rákoscsabán lakott korábban?

I: Hát ott élt, még be nem költözött az Üllői útra.

K: Mikor- mi- Irén néni mikor költözött az Üllői útra?

I: Én? 44---novemberbe, mert az oroszok csak '45. január 14-én jöttek oda.

K: Mire emlékszik-

I: -de én az Üllői út 21-ből elmentem az én udvarlómhoz, akihez később férjhez mentem, a Bérkocsis utcába. Mer úgy gondoltam, hogyha énnekem van párom, mer azt mondtam, hogy a férjem, hát ők honnan tudták, és méghozzá ő sebesült katona volt, a lábán kapott szilánkot. És mankóval járt, és a- így voltam a Bérkocsis utcába. Átmentem oda, hogy lássák, hogy van nekem férjem. És akkor így nem vittek el.

K: Szóval hol a Bérkocsis utcában volt, hol az Üllői-

I: -hol az Üllői út 21-ben.

K: Mire emlékszik, látott-e zsidókat ott- hol- a Bérkocsis utcában, vagy az Üllői úton. Voltak-e ott zsidók, akik bujkáltak?

I: Már amikor én odamentem, akkor nem voltak. Mer én később mentem oda, novemberbe, 44 novemberébe.

K: Voltak-e bujkáló zsidók esetleg ott a?

I: Persze, hogy voltak. A nagynénémnek a barátnője. A cselédlányának a papírjai voltak nála, és ő szőke volt. És Piroskának hívtuk, de nem úgy hívták őt, mer az a cselédlányának volt a hamis papírja nála, ugye akkor nem volt fényképes papír, hanem csak születési anyakönyvi kivonat, és azt mutatta meg, hasonló korúak voltak. Úgyhogy mikor bejött a két- hogy megállt az ajtóba, fönn a pinceajtóba két karszalagos, mer rajtuk volt a nyilas karszalag. Megálltak, akkor már az embert a frász törte, mer közbe a férje, akinek *ilyen* orra volt, és csak a vak nem látta, hogy milyen népcsoporthoz tartozik, az meg fönt volt a lakásba. És engem mindig attól tört a frász, hogy- mert a- mondom, az hamis papírokkal volt, Piroskának hívtuk, nem is tudom, a másik neve az igazi mi volt, tán Margit volt, vagy valami ilyesmi. És ő---nem látszott zsidónak, szóval nem volt rajta a fájának semmiféle jellegzetessége. A haja szőke volt, hát festve persze, és őrajta nem lehetett látni, de a férje, aki fönn volt a nagynénémnek a harmadik emeleti lakásába, hát az olyan, mint amilyen- a karikatúrán szokták a zsidókat rajzolni. Hát mondom, ha oda fölmegey valaki és oda bemegey, ő azt mondta, hogy az ágy alatt volt, de ha valaki bemegey a lakásba és végig akarja nézni, az az ágy alá is benéz. Úgyhogy attól volt frász mindenkinek ott.

K: Meddig bujkáltak ott el- bujkált ez a pár ott a nagynénje lakásában?

I: Hát bizony január 15-ig.

K: Mind a ketten?

I: Mind a- hát a férfi fönn volt, akinek *ilyen* orra volt, hát ha ránézett valaki, tudta, hogy ő milyen vallású, vagy milyen fe- fajhoz tartozik, és bizony azér nagyon izgultunk a nagynénémrel együtt, mert a Piroška nevezetű, de nem Piroška volt, a cselédlányának volt az a papírja, őrajta nem látszott.

K: És- a múltkor azt mondta nekünk, amikor erről a párról volt szó, hogy egy idő után a férfinak el kellett mennie.

I: El kellett menni, mert a nagynéném rettenetesen félt tőle, mert ott fönt járkáltak és bent voltak a lakásba, és az valahova a szekrénybe, vagy nem tudom hova, valahova bebújt. És aztán a nagynéném mondta, hogy ez olyan borzasztó izgalom, hogy valahova menjen el, mikor már úgy január 15-e körül.

K: Nagynénjét hogy hívták?

I: Marusek Lászlóné volt. Ő ötven--hétbe elment a fia után Salzburgba, úgyhogy ott élt, meg is látogattam sokszor.

K: Már nem él gondolom. És a lánykori-

I: -hát-

K: -persze- lánykori neve?

I: Hajas Rozália volt, az én anyámat is úgy hívták, csak Julianna volt.

K: És akkor a- ott egyedül lakott ott a nagynénje, a férje nem volt ott vele?

I: A férje katona volt. És csak a Piroska volt ott vele, meg a pincébe velünk is, hát én is ott voltam. És ahogy lehetett, január 15-én én fogtam magam és a férjem a- utána a férjemnek a lakására mentem a Bérkocsis utcába.

K: Visszatérve a Piroskára, meg a férjére.

I: Igen.

K: Tehát a férje- azt mondta, a nagynénje már nagyon izgult amiatt, hogy=hogy esetleg a férj-

I: -és valahova elment.

K: Hova ment el a férfi?

I: Nem tudom=nem tudom. Valahova mint hogyha úgy emlékeznek, hogy a XIII. kerületbe ment valakihez.

K: A múltkor azt mondta, hogy ott a Szent István bazilika környékén-

I: Majdnem halálos baleset ért.

K: Mi volt ez a történet?

I: Az úgy volt, hogy annak a zsidó embernek a védett házba, mert volt a bazilika a- most nem emlékszem rá pontosan, hogy a- ugye a bazilika így áll---mondjam- Vilmos császár úton-

K: Bajcsy-Zsilinszky-

I: Bajcsy-Zsilinszkyn, és ugye így négyszögbe- és ott nem tudom, Sas utca, vagy milyen utca van. És ott volt egy védett ház. És a nagynénémmel sütöttünk bejglit. És a felesége azt mondta, hogyha valahogy oda lehetne vinni a férjének egy bejglit, mert a lisztet is, meg a cukrot is én szereztem. Mert én meg az Ibusznál dolgoztam, és valamelyik meg szétosztották ott a cukrot, meg egyebeket, ami a pincébe volt, és akkor sütöttem bejglit, és akkor addig könyörögtek, míg január másodikán, most nem tudom, hogy vagy január másodikán, vagy harmadikán, hát elhatároztam, hogy- elindultam reggel, hogy viszek oda a bazilikához a férjének bejglit. És--odaadtam neki a bejglit, mert ugye úgy lehetett, hogy kopogtatni kellett csak, mert ezek ilyen védett- hogy most svájci védett ház volt, vagy svéd védett ház volt, arra már nem emlékszem. Csak azt tudom, hogy kinyitottak egy ilyen kis ab- nem nyitottak ki ajtót, hanem csak egy ilyen kis kukucskálót kinyitottak, és én beadtam a férjének a bejglit. Mer védett ház volt, nem tudom, hallott róla egyáltalán? Hogy voltak ilyen különböző sv- svéd oltalom alatt, meg svájci oltalom alatt lévő védett házak, ott mindenki zsidó volt. És akkor csak be kellett csöngetni, meg kopogtatni, és akkor kinyitottak egy ilyen kis ablakot-

K: -ki-

I: -és azon-

K: -ki őrizte ezt a házat, ki volt- ki állt őrségben?

I: Nem tudom-

K: -de volt előtte valami-

I: -semmi nem volt előtte, semmi=semmi. Egy utca, egy ház. És akkor kinyílt az ab- az a kukucskáló-ablak, de az akkora volt, az a kukucskáló- nem tudom, hogy azt utána csinálták, vagy nem, hogy ilyen gömbölyű volt, és azon egy- egy ilyen rúd süteményt be lehetett adni. És akkor én beadtam azt a süteményt, és utána mentem a bazilikánál, és én körülbelül olyan tíz méterre lehettem, vagy 15 méterre, mikor ott a postánál-- sikítva ment el mellettem, hogy mellettem, fölöttem, vagy a hátam mögött, nem tudom, csak a sikítást hallottam, és durrant a postánál.

K: Mi?

I: Lövedék, vagy akna. Valami. Csak azt tudom, hogy a fának a leveleit mind levitte. Én akkor lehettem talán olyan húsz méterre is tőle, én nem tudtam megállapítani, mer akkora robbanás volt. És az előttem lévő asszonynak a feje megsérült, mert a földön volt. Hát így szerencsém volt, hogy nem húsz lépéssel errébb- arrébb mentem tovább, mert ott a postánál robbant ez az akna, vagy mi volt, én nem értem aztán hozzá.

K: Mi történt aztán Piroskával és a férjével?

I: ---A Piroska- az én nagynéném fia disszidált Salzburgba és akkor a nagynéném kiment utána.

K: -tehát Piroska-

I: -a férjével-

K: -bocsánat-

I: -a férje meg katona volt-

K: -tehát a Piroska= Piroska alatt a Piroska néven bujkáló zsidó asszonyra gondolunk, akinek nem tudjuk a saját nevét, elnézést, ha rosszat mondtam. Tehát a Piroska néven-

I: -igen-

K: -bujkáló zsidó asszonnal mi történt-

I: -igen-

K: -meg a férjével?

I: Hát ők megmaradtak. Ők a háború után megmaradtak. Mert a férje védett házba volt, ő meg nálunk volt, velünk, az Üllői út 21-be.

K: Láttak-e még ott 44- vagy látott-e Irén néni ott 44 decemberében, januárjában bármilyen atrocitást, tehát amikor például ment az Üllői útra, pontosabban a bazilikához az Üllői útról, akkor elment a zsinagóga mellett, a nagy zsinagóga mellett, a gettó mellet. Látott-e valamit, látott-e nyilasokat, mi=mi volt akkor ott Pesten?

I: Én- aki eljött értem a Bérko- Bérkocsis 18-ból, az a férfi, az engem vezetett mindig a fal mellett. Azt mondta nekem, hogy--tapadjak a falhoz, mer itt röpködnek a lövedékek. És akkor ott nem történt semmi. Azért, mert azt mondta, hogy tíz órától 12-ig nem szoktak lövöldözni--és csak szoroson menjünk a fal mellett. Hát bizony a lövedékek mentek jobbra-balra, ott teljes--káosz volt- lövöldöztek. Hát a január 16-án- hát akkor még olyan lövöldözés volt, hogy hát Budapest ostroma volt.

K: Látott-e nyilasokat, akik zsidókat kísérték Budapest utcáin?

I: Nem láttam.

K: Látott-e olyat, hogy=hogy---tehát látott-e akkoriban zsidókat az utcán, 44 decemberében, januárjában?

I: Már nem láttam.

K: Múltkor említette, hogy a nagynénje, meg ez a bujkáló zsidó asszony kijártak a Dunához.

I: Nagynéném csak egyedül.

K: A nagynénje egyedül. Miért ment ki a Dunához?

I: Hogy megnézzé, hogy a Piroskának a férje---nem-e odaállítják a Duna-partra és belelövik a Dunába, mert ezt csinálták a nyilasok. Leállí- összeszedték a zsidókat, leállították oda a Duna-partra és hátulról golyószóróval elintézték őket, úgyhogy nem kellett nekik semmit csinálni, azok beleestek a Dunába. És a nagynéném azt nézte, azt vizslatta onnan az Üllői út 21-ből, mindig lesétált a Dunához, hogy nem látja-e ennek a Piroskának a férjét, hogy viszik oda le. Mert ez a hír járta, hogy leviszik a Dunához, ilyen fiatal karszalagos nyilasok, és akkor csak sorozatba lelődösik és a Dunába be- be=berugdossák a Dunába.

K: És-

I: -engem mindig a frász kitört, hogy hogy mer odamenni, de azt mondta, hogy ő csak a Kecskeméti utcából, messziről nézi, nem megy közelükbe.

K: Azt tudja, hogy ez a Dunának melyik szakaszán látta a nagynénje?

I: Persze=persze. Ahogy a- Üllői út megy, az Üllői út, és ő ott végig ment, mert a 21-ben laktunk, és akkor ő végigment és a Kecskeméti utcán, és amennyire merte megközelítette, hogy ott mi folyik.

K: De a Dunának melyik szakaszán, tehát melyik rakpartnál volt mindez, azt lehet tudni?

I: Hát, én csak annyit tudok, hogy a Kecskeméti utca végén. Azt nem tudom, melyik rakpart.

K: Az ott a Pető- Március 15-e tér? Petőfi tér? Erzsébet híd környéke?

I: Nem. Eggyel tovább.

K: A Szabadság híd környéke?

I: Igen=igen, hát az Üllői út odavisz, mert utána a Kecskeméti utca jön.

K: Ott a Kálvin tértől kifelé-

I: -igen=igen-

K: Aha. És látta- nem látta nyilván a- tehát akkor ő a-

I: -nem, hát ezt este csinálták-

K: -de nem, hogy az asszonynak a férje akkor túlélte. Akinek nem tudjuk a nevét-

I: -igen-

K: -igen. Ő-----

I: De túlélte mind a kettő. És képzelje el az- azt a tragédiát, hogy egyszer csak a nagynéném azt mondta, hogy a Piroska öngyilkos lett.

K: A cselédlány?

I: Nem.

K: -a:

I: -a barátnője. Aki túlélte, zsidó volt, és túlélte-

K: -a háború után-

I: -háború után, öngyilkos lett-

K: -mikor-

I: -leugrott az ötödik emeletről.

K: Ez mikor történt?

I: Hát ez úgy két évvel az ostrom után. Úgy negyvenhatba lehetett.

K: De a férje is túlélte, ugye?

I: Férje is túlélte, igen, a védett házba, ami svéd védett ház volt, vagy=vagy=vagy svájci védett ház volt, meg svéd, a semleges országoknak a- én ott voltam néhányszor, vittem neki csomagot-

K: -és azt lehet-

I: -és becsöngettem, és ezen a kukucskálón beadtam.

K: Tehát a- ez a- akinek nem tudjuk sajnos a nevét, az a zsidó asszony két évvel az ostrom után öngyilkos lett. Azt lehet tudni, hogy- hogy hagyott hátra valami üzenetet, vagy-

I: -én nem- nem tudok semmit, mert megmondom miért. Mert ő- lakott a nagynéném a Üllői út 21-be lakott, én utána kimentem haza Rákoscsabára, és ez a Piroska nevű, az pedig a tizen- az- ötödik kerületbe lakott, csak elfelejtettem, hogy melyik utcába-----nem=nem ugrik be, hogy melyik utcába lakott ott--mindegy---milyen utcák is vannak ott?

K: Visszament Rákoscsabára akkor-

I: -én igen-

K: -Irén néni. Rákoscsabán látott-e valamit még, ami a zsidók sorsával kapcsolatos?

I: Nem, csak azt hallottam, hogy a Winklert, azt a zsidó kereskedőt, azokat elvitték. Öreg emberek voltak már nagyon, hetven körül. És a többiről nem is hallottam. Nem voltak sokan a faluba, nem volt sok zsidó. Lehet, hogy arra Újtelepen, Rákoscsaba-Újtelepen, ott abba a villanegyedbe hogy ott többen voltak, de ott, ahol én laktam, a öreg-faluba, ott csak ők voltak.

K: Múltkor említette, hogy voltak menetek, zsidókból álló menetek, akik keresztülmentek Rákoscsabán. Látott-e ilyet?

I: Hát, hogy ez most igaz volt-e, vagy nem volt igaz, azt én nem tudom. De az én öcsém akkor volt, mivel harminc--háromba született, ugye akkor volt 12 év körül. Ők- ő- hát ugye ő men- mi egy másik utcába laktunk, és a nagyanyámnak ott olyan óriási kertje volt, hogy csak azon a nagy kerten lementünk, és a főutcára kerültünk. És--az öcsém szaladt haza halálra rémülten, hogy képzeljem el, hogy ment egy ilyen zsidó menet, ilyen öreg zsidókat hajtottak valahova Gödöllőre, én nem tudom, hogy hogy volt ez, mert mi nem a főutcán laktunk, és azt mondta az én öcsém, hogy képzelj el, egy öreg zsidó összeesett a nagyanyámék előtt a főutcán, és belökte az a fiatalember őt a garádba, és hátulról fejbe lőtte. Hát én el voltam borzadva, de ő

is, mert utána hazaszaladt, hát ugye tizenkét, vagy 13 éves volt, hazaszaladt és rémülten mesélte nekem, hogy egy öreg embert ott ez hátulról fejbőlött, mer összeesett, és berúgta a garádba. És az én nagynéném, hát ott laktak a nagyanyámék, és azt mondja, hogy behúzták a nagynéném- a két nagynéném berángatta azt az embert a lakásba. És csak a nyakát lőtte meg. Szóval nem a fejébe talált, hanem a nyakába. És csak megsebesült, és a nagynénémék oda behúzták, megetették, meg megittatták, és akkor ez az ember mondta, hogy kinek szóljanak, hogy jöjjenek érte. Hát ezt az öcsém mesélte, én nem láttam. De előfordult.

K: Irén néni látott egyébként meneteket-

I: -persze, hogy láttam-

K: -ott, Rákoscsabán=ott Rákoscsabán?

I: Persze! Göd- aszonták Gödöllőre viszik őket, hogy ez igaz volt, vagy nem, azt én nem tudom, gyalog.

K: Többször ment menet? Több menet volt?

I: Hát több menet volt.

K: Hány ilyen látott Irén néni?

I: Én csak egyetlen egyet láttam és olyan tizenöt ember ment gyalog.

K: És ki kísérte őket?

I: Hát ilyen nyilas fiatalemberek, karszalaggal, a nyilas jelvénnel.

K: Fegyver volt náluk?

I: Persze, fapuska. Avval szaladgáltak. A mint a leventepuskák, olyanok voltak, hogy mit tudott vele csinálni, azt nem tudom, de a vállán volt.

K: És az a 15 ember, azok férfiak, nők voltak vegyesen, vagy idősek, fiatalok?

I: Az vegyesen volt.

K: Gyerekek voltak?

I: -vegy- nem, gyereket nem láttam. Nem tudom, hogy a nők, meg a gyerekek hova mentek, vagy hova tették őket.

K: És milyen állapotban voltak ezek az az emberek? Hogy néztek ki, milyen állapotban voltak, egészségesek, vagy inkább betegek?

I: -hát nem nagyon- hát mentek, mentek.

K: De milyennek tűntek? Vagy nem tudom, mennyire- hol állt, honnét látta?

I: Hát mindenkinek volt sárga csillag rajta, elől is, meg hátul is, és gyalogoltak.

K: Honnét látta őket Irén néni, a házból?

I: Nagyanyám házából, mert úgy volt, hogy mi egy utcában laktunk, és a másik utcába volt a nagyanyám, és nekünk is volt egy házunk, meg neki is ott volt két háza. És csak a kerten keresztül, egy ilyen hosszú kerten keresztül lementünk a főútra, Rákoscsabán.

K: Azt látta, hogy hogyan bánnak ezek a nyilasok a zsidókkal, akik mennek a menetben? Azt látta, hogyan beszél-

I: -azt nem láttam, csak kísérték őket.

K: -de hogy kiabáltak-e-

I: -nem nagyon=nem nagyon beszélgettek velük.

K: Visszatérve még Budapestre, bejöttek az orosz katonák, akkor ott volt még Budapesten, vagy akkor már- akkor már Rákoscsabán volt?

I: Akkor Budapesten voltam, a Bérkocsis utcába, a leendő férjem ott lakott a Bérkocsis utca 16-ba, és akkor mikor a Népszínház utcától bejöttek a Bérkocsis utcába az oroszok, akkor a kapun lestük, hogy hol vannak. Ott éltem át a bejövételüket.

K: Erőszakoskodtak-e a nőekkel az oroszok?

I: Persze, hát elvitték őket.

K: Látott ilyen?

I: Láttam.

K: Kiket vittel el?

I: Hát fiatal nőket. De egy volt, egy=egy kiabálta, hogy én 72 éves vagyok, még a hangjára is emlékszek--de hát az nem értett egy szót se magyarul. Rajta volt a karabély a vállán. És bejöttek és összeszedtek, aki tetszett nekik, vagy csak megfogtak valakit és elvitték. Aztán visszahozták.

K: Tehát látott ilyen eseteket, hogy elvitték-

I: -persze-

K: -és visszahozták-

I: -persze!

K: És mit csináltak a lányokkal?

I: Hát megerőszakolták. Még szerencse, hogy nem lőtték le. Hát az ostrom alatt, hát a- ahogy=ahogy--hát lőtték az egész várost, és ilyen buckákon kellett keresztülmenni a törmeléken mindenfelé. Az nem volt gyerekjáték.

K: Tud olyanról, hogy valaki teherbe esett orosz katonától?

I: Nem hallottam, azt elvették.

K: -és hogy betegség-

I: -azt lehetett jelentkezni, és elvették--megszakították.

K: És betegségeket szedtek össze, ilyesmiről?

I: /Arról nem hallottam/ ((*suttog*))- arról nem hallottam. Mindenki ment orvosi vizsgálatra, miután megerőszakolták őt. Mert ugye nem lehetett tudni, hogy mi történik, milyen betegségeket terjeszt.

K: És ezt a 72 éves asszonyt is megerőszakolták?

I: Meg.

K: És ez ott volt abban a házban, ahol bujkált?

I: A pincébe.

K: Onnét vitték el.

I: Ott erőszakolta meg.

K: Önök előtt?

I: Ige- mer a pince ugye van, hogy több részből áll a pince. És valamelyikbe ott az ott kiabált.

K: És Irén néni- Irén néni hogy úszta meg, vagy megúszta?

I: Hát megúsztam, nem- engem nem vittek el.

K: És ez hogy sikerült, hogy tudta?

I: Hát, ki tudja. Ez véletlenül múlt, hogy bejött a pincébe, a karabély a vállán volt neki, és akkor odament, és azt mondta, hogy *davaj*---és akkor menni kellett. Hát szerintem lelőtt volna ott a helyszínen. Hát akkor nem számított, hát kint is a hó-hullák feküdtek. Én január 30-án mentem ki Rákoscsabára a nagynénémmel gyalog. És még hullák feküdtek az utcán. Még Rákosnál itt láttunk egyet, ott feküdt- nagyon nagy tél volt akkor.

K: Zsidók is voltak, vagy zsidók, nem zsidók, kik voltak- a hullák?

I: Azt én nem tudom, hát nincs- nem volt ráírva. Lehet, hogy eltalálta valami lövedék, mer ott lőttek keresztül-kasul mindenfelé. Énrtem is eljött a=a- ő: a leendő férjemnek a barátja, mer ő sebesült volt, ő mankóval nem tudott volna eljönni értem, az Üllői út 21-be, és lőttek irgalmatlanul. És mondta, hogy csak szorosán a fal mellett, mer itt süvitenek el a golyók mellettünk. Ez volt január 16-án.

K: Irén néni, álljunk meg egy pillanatra, vagy álljunk meg.

I: Ott volt egy tolmács és azt mondta, hogy ő a-